

9. К.А.Рябець. Екологічне право України. Навчальний посібник.=Київ, «Центр учбоіої літератури».- 2009.- с. 436.
10. А.К.Запольський, А.І.Салюк. Основиекології. Підручник. – За ред. Академіка НАН України К.М. Ситника.-Київ “Виццашкола”, - 2001.- с.358.
11. Гетьман А.П. Методологічні засади становленняправових основ
12. охорони довкілля // Право України., 2011., № 2., С. – 17.

УДК 347.412

Сампара Н. М.

адвокат, аспірант кафедри цивільного
права і процесу ЮФ ТНЕУ

Науковий керівник: к.ю.н., доцент
кафедри цивільного права і процесу

ЮФ ТНЕУ, Слома Валентина Миколаївна

ГЕНЕЗА СУБСИДАРНІХ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Дослідження будь-якого суспільного явища необхідно розпочинати з аналізу умов, які передували його утворенню. Саме тому при дослідженні інституту зобов'язальних правовідносин, в тому числі й субсидіарних зобов'язань, необхідно визначити їх юридичну природу й окреслити сутність у контексті правових звичаїв, традицій, первинних кодифікованих актів звичаєвого права та сучасного законодавства, враховуючи праводержавотворчі процеси, які відбувалися на українських землях у різні епохи існування людського суспільства.

Поступова зміна правил існування первіснообщинного ладу на феодалізм бере свій початок з I ст. н. е. У міру становлення феодалізму окремі звичаї родового ладу, котрі можна було використовувати в інтересах панівного класу, що формувався, поступово трансформувалися у норми звичаєвого права. Соціально-економічні і політичні відносини, що існували між племенами, які проживали на території українських земель у IX ст., слугували передумовами виникнення могутнього державного утворення – Київської Русі [1, 562].

Історія розвитку інституту цивільно-правових зобов'язань бере свої витоки з появи державних утворень, в яких і створювалося писане право. Однак право, а відповідно і норми, що стосуються регулювання зобов'язальних правовідносин, виникають не на «порожньому місці» і не одномоментно. Аналіз Руської Правди, як однієї із перших пам'яток права періоду Київської Русі, проводився правознавцями неодноразово. Водночас, слід зауважити, що норми, які регулювали суспільні відносини тодішніх часів, в тому числі й зобов'язальні не мали чіткого розмежування. Як вірно зауважив О. Підпригора, особа, що має певні зобов'язання наділяється особливою поведінкою, оскільки повинна вчинити позитивні чи негативні дії [2, 247].

Зобов'язання за часів Київської Русі мали різні підстави виникнення: як договір так і правопорушення. Г. Трофанчук виокремив два види зобов'язань за часів Київської Русі: 1) зобов'язання із спричинення шкоди; 2)

зобов'язання із договорів [3, 36]. Однак, субсидіарні зобов'язання були характерними, здебільшого, при вчиненні делікту. Договірні субсидіарні зобов'язання знаходимо у ст. 38 Руської Правди, що іменується стягненням кун. У ній зазначено, що «Коли хто хоче стягнути з іншого куни, а він відмовляється, то проти нього треба виставити свідків, які приймуть присягу, а позивач візьме куни свої. Оскільки не віддав за багато літ, то винуватець має сплатити позивачеві за кривду 3 гривні» [4]. Фактично, означена норма є прототипом договору поруки. Де основним зобов'язанням є договір позики (кун). Субсидіарне зобов'язання виникає при умові відмови основним боржником сплатити куни. На свідків, як субсидіарних боржників покладається обов'язок «прийняти присягу». Зобов'язання субсидіарного характеру існували поряд з іншими видами зобов'язань, підставами виникнення яких були, переважно, делікти.

Правонаступником Київської держави стало Галицько-Волинське князівство, яке успадкувало, у більшій мірі, землі, напрямки зовнішньої політики і право Київської Русі. В цій державі зобов'язальні правовідносини нічим не відрізнялися від тих, що діяли у Київській державі. Лише вдосконалювався інститут поруки, за яким кредитор набував права вимоги від іншої особи, яка дала клятву перед кредитором виконати зобов'язання за основного боржника, якщо він відмовляється або не може його виконати.

Наприкінці XV століття внаслідок переходу українських земель під владу князів литовських Руська Правда як кодекс Давньої Русі і Галицько-Волинського князівства втратила своє пряме значення. Велике Князівство Литовське, що з'явилося на історичній арені, стало органічним продовженням, розвитком і еволюцією суспільних форм давньої Русі. Можна сміло стверджувати, що державне право Великого Князівства Литовського розвивалося, безперечно, на ґрунті староруського права та його практики.

Основним досягненням литовсько-польської доби у розвитку зобов'язальних правовідносин на українських землях є нормативне закріплення можливості додаткового боржника (поручителя) по його власній волі ручатися за виконання основним боржником свого зобов'язання. У випадку ж неможливості виконання зобов'язання основним боржником поручитель відповідав перед кредитором. Характерною ознакою для цього виду субсидіарних зобов'язань було встановлення максимального розміру коштів, в межах якого поручитель міг ручатися перед кредитором і нести субсидіарну відповідальність відповідно.

Субсидіарні зобов'язання у період Гетьманщини, за їх правовими звичаями розумілися як форма виконання зобов'язання у вигляді поруки. Разом з тим, специфіка субсидіарних зобов'язань полягала у відсутності чіткого розмежування договірних і позадоговірних зобов'язань, матеріальних і процесуальних норм, а також у змішаному характері цивільних і кримінальних норм.

У законодавстві Московії також можна знайти в межах становлення інституту зобов'язального права застосування на практиці можливості відповідальності іншої особи за невиконання або неналежне виконання зобов'язання основним боржником. В історії становлення субсидіарних цивільно-правових зобов'язань у XVII ст. вперше було визначено норму, що субсидіарний боржник без згоди кредитора не міг здійснити заміну боржника. У той же час, кредитор мав право передавати право вимоги третім особам.

XIX століття на теренах українських земель характеризується певними особливостями, яких зазнало цивільне законодавство. У останній кодифікованій збірці цивільних законів, що були чинними на території Лівобережної України, а саме у Зібранні малоросійських прав (1807 р.) було виокремлено окрему главу про право зобов'язань (поруку), що є субсидіарним зобов'язанням. У цей час зобов'язальне право містило норми з питань осудності, виявлення волі, договорів і зобов'язань, що з них випливали [5].

У Російській імперії законодавчому регулюванню цивільно-правових зобов'язань приділялася значна увага. Про це свідчить відведення законодавцем окремого цілого розділу II у томі 10 Зводу законів Російської імперії [6]. М. Брагінський, досліджуючи розвиток інституту цивільно-правових зобов'язань у цей період, відмітив, що чинне на той час законодавство було бідне на визначення і це зумовлювало низку проблем під час застосування субсидіарних зобов'язань на практиці. Однак судовою практикою того часу було вироблено положення про те, що за субсидіарним зобов'язанням інші особи беруть на себе відповідальність задовольнити вимоги кредитора в разі несправності його боржника [7, 148].

Характерним для цього періоду є становлення основних ознак субсидіарного зобов'язання. По-перше, це вольовий характер, адже субсидіарне зобов'язання не могло мати місця без власної, добровільної згоди особи з повною цивільною дієздатністю. По-друге, додатковий (субсидіарний) характер, відповідно до якого зобов'язання виникало у випадку невиконання або неналежного виконання зобов'язання основним боржником або внаслідок відшкодування шкоди, що була завдана кредитору особою, яка не може за законом здійснити таке відшкодування. По-третє, черговість пред'явлення вимоги кредитором. Ця позиція сформувалася у середині XIX ст. і є однією з визначальних рис субсидіарного зобов'язання та вказує на те, що останнє за своєю юридичною природою є самостійним зобов'язанням.

З вдосконаленням та зміною цивільно-правових відносин відбувався поступовий розвиток субсидіарного зобов'язання й часткове визнання його законодавцем, зокрема через можливість застосування субсидіарної відповідальності. Зобов'язальні правовідносини, що за своєю сутністю є субсидіарними знайшли своє відображення і у чинному цивільному законодавстві та мають більш самостійний характер. Зокрема, законодавець передбачив настання субсидіарної відповідальності іншої особи за порушення зобов'язання основним боржником.

Наведене дає підстави для висновку про те, що субсидіарні цивільно-правові зобов'язання мають давнє походження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Калинюк Н. М. До питання про генезис інституту очної ставки / Н. М. Калинюк // Держава і право : зб. наук. пр. Ін-ту держави і права імені В. М. Корецького НАН України. – К., 2011. – Вип. 51. – С. 560–567
2. Підпригора О. А. Римське приватне право : Підручник для студентів юрид. спец. Вищих навч. закладів: Вид. 3-тє, перероб. та доп. – К. : Ін Юре, 2001. – 440 с.
3. Трофанчук Г.Л. Історія вчень про державу та право: Навч. посібн. для дистанц. навчання. - К.: Ун-т «Україна», 2004. - 210 с.

4. Руська правда. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій: Склав та підготував проф. С. Юшков. — Київ: Видавництво НАН України, 1935. — 193 с.
5. Пархоменко О.А. «Зібрання малоросійських прав» 1807 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2005. - 672 с.: іл. — Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Zibrannya_maloros_prav_1807
6. Сводъ законовъ Россійской империи, изданія 1857 года. Т. 10. Ч. II. — Санкт-Петербургъ : Канцелярія. — 1857. — [електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.runivers.ru/bookreader/book388205/#page/95/mode/1up>
7. Брагинський М.И. Актуальные проблемы гражданского права. Вып. 4. Сборник стат.под.ред.проф. М. И. Брагинского. — М. : Норма, 2002. — 432 с.

УДК 347.41

Слома В. М.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри
цивільного права і процесу ЮФ ТНЕУ

ЧАСТКОВІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Участь декількох суб'єктів на боці однієї або обох сторін зобов'язання не є виключенням цивільному праві. Ч. 2 ст. 509 ЦК України передбачено, що у зобов'язанні на стороні боржника або кредитора можуть бути одна або одночасно декілька осіб. Тобто мова йде про зобов'язання з множинністю суб'єктів, які можуть бути частковими, солідарними, субсидіарними.

Варто зазначити, що у цивільному законодавстві України презумпція надається саме частковим зобов'язанням. Часткове зобов'язання — це таке зобов'язання, в якому кілька кредиторів чи кілька боржників вимагають виконання або виконують зобов'язання у певній частці.

Як зазначає Г. Гриценко, часткові зобов'язання відповідають критерію існування множинності осіб у зобов'язанні. По-перше, у них єдиний об'єкт зобов'язання. По-друге, між співучасниками існують внутрішні зв'язки, які визначають розмір часток в об'єкті зобов'язання, а також зовнішні зв'язки, які визначають практично повну самостійність цих співборжників (співкредиторів) у відносинах із протилежною стороною [1, 46].

Відповідно до ст. 540 ЦК України, якщо у зобов'язанні беруть участь кілька кредиторів або кілька боржників, кожний із кредиторів має право вимагати виконання, а кожний із боржників повинен виконати обов'язок у рівній частці, якщо інше не встановлено договором або актами цивільного законодавства.

Д. Трут вказує, що відповідно до ст. 540 ЦК України, можна визначити, що: 1) зобов'язання здійснюється в межах частки множинних суб'єктів; 2) частки є рівні. При цьому «інше» може бути встановлено як щодо першого, так і щодо другого правила. Іншими словами, договором або законом може бути передбачено інший порядок виконання зобов'язання (наприклад, солідарний). До того ж законом чи договором може бути передбачено часткове зобов'язання з нерівністю часток [5, 37].